

18. Yüzyıl İstanbul’unda Gediklerin İstihdama Etkisi: Fırıncı Esnafı Üzerine Bir İnceleme

Nazan Lila

Arş. Gör. Dr., Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İslam Ekonomisi ve Finansı Ana Bilim Dalı, Sakarya, Türkiye
nazankapici@sakarya.edu.tr | <http://orcid.org/0000-0003-4858-233X> | <https://ror.org/04ttnw109>

Öz

18. yy, Osmanlı esnafında gedik uygulamasının gözle görülür şekilde arttığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde Osmanlı esnafında inhisar yönteminin uygulamaya konulması, gedik kavramına yeni bir anlam kazandırmıştır. Bu çerçevede ikincil literatürde gedik kavramı, çoğunlukla 18. yy itibarıyla kazandığı yeni anlam baz alınarak tarif edilmiş ve sahibine ilgili mesleği icra etmede tekel ve imtiyaz/ayrıcılık sağlayan bir hak olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla literatürdeki gedik tanımlarından, tekel hakları ve dükkan sayısının dondurulması ile irtibatlı olarak tarif edilen gediklerin esnaf birliklerinde istihdamın artışını engellediği şeklinde dolaylı bir sonuç çıkarmak mümkündür. Nitekim kaynakların ısrarla gedik hakkı sağlayan boyutuna odaklanmaları, meselenin istihdam artışının engellenmesi ile irtibatlandırılmasına imkan vermektedir. Bu noktada gediklerin esnaf birliğinde istihdam artışını engelleyip engellemediği sorusu gündeme gelmektedir. Literatürde çeşitli esnaf kollarına ve yıllar itibarıyla bu sektörlerdeki dükkan sayılarına dair çalışmalar bulunmakla birlikte, konuyu gedikler ve istihdama etkisi bağlamında ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Gediklerin istihdam oranına etkisi her dönemde ve her esnaf kolunda aynı olmadığından çalışma kapsamında belirli bir dönemin ve sektörün seçilmesi uygun görülmüştür. Bu bağlamda çalışmanın amacı, gedik sisteminin fırıncı esnafının istihdam oranını ve kalitesini hangi ölçüde ve hangi yönde etkilediğinin tespit edilmesidir. Dönem olarak, devlet tarafından inhisar usulünün benimsendiği dönem olan 18. yy tercih edilmiştir. Sektör olarak fırıncı esnafının tercih edilme sebebi ise, fırıncılığın gedik sistemi ile en erken ve en yoğun şekilde tanışan sektörlerden biri olmasıdır. Böylece devletin zorunlu gıda maddeleri üretimi ile ilgili izlediği politika ve bu politikanın gediklerle bağlantısının değerlendirilip – inhisar usulünün benimsendiği 1727 yılının öncesi ve sonrası karşılaştırılarak – dönemsel bir mukayese yapılması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler

Tarih, Osmanlı, Fırıncı Esnafı, Gedik, İstihdam Oranı, İstihdam Kalitesi.

Atıf Bilgisi

Lila, Nazan. “18. Yüzyıl İstanbul’unda Gediklerin İstihdama Etkisi: Fırıncı Esnafı Üzerine Bir İnceleme”. *Uludağ İlahiyat Dergisi* 33/1 (Haziran 2024), 35-56. <https://doi.org/10.51447/uluid.1424289>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü Article Type	Araştırma Makalesi Research Article
Geliş Tarihi Date of Submission	23 Ocak 2024 23 January 2024
Kabul Tarihi Date of Acceptance	15 Nisan 2024 15 April 2024
Yayın Tarihi Date of Publication	25 Haziran 2024 25 June 2024
Yayın Sezonu Pub Date Season	Haziran June
DOI	https://doi.org/10.51447/uluid.1424289
Değerlendirme Peer-Review	Ön inceleme: Bir İç Hakem (Editörler Kurulu Üyesi - Yayın Kurulu Üyesi) İçerik inceleme: İki Dış Hakem - Çift Taraflı Körleme Single anonymized AInternal (Editor board member) Double anonymized - Two External
Etik Beyan Ethical Statement	<p>Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.</p> <p>Bu makale, "Tarihsel ve Güncel Perspektiften Vakıfların İktisadi Boyutları" başlıklı çalışmada sözlü olarak sunulan ve daha önce yayımlanmamış olan "18. Yüzyılda Gediklerin İstihdam Üzerindeki Etkisi" adlı tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş hâlidir.</p> <p>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited</p> <p>This article is an edited and partially modified version of the previously unpublished paper titled "The Impact of Gediks on Employment in the 18th Century", which was presented orally at the workshop titled "Economic Dimensions of Foundations from Historical and Current Perspective".</p>
Benzerlik Taraması Plagiarism Checks	Yapıldı - iThenticate Yes - iThenticate
Çıkar Çatışması Conflicts of Interest	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. The author(s) has no conflict of interest to declare.
Finansman Grant Support	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Telif Hakkı & Lisans Copyright & License	Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0
Etik Bildirim Complaints	ilahiyatdergisi@uludag.edu.tr - https://dergipark.org.tr/tr/pub/uluid

The Effect of Gediks on Employment in 18th Century Istanbul: A Study on Baker Tradesman

Nazan Lila

Research Assistant Dr., Sakarya University, Faculty of Political Sciences, Department of Islamic Economics and Finance, Sakarya, Türkiye

nazankapici@sakarya.edu.tr | <http://orcid.org/0000-0003-4858-233X> | <https://ror.org/04ttnw109>

Abstract

The 18th century was a period in which the practice of *gedik* increased visibly in Ottoman tradesmen. In this period, the introduction of the *inhisar* method in Ottoman tradesmen gave a new meaning to the concept of *gedik*. In this context, in the secondary literature, the concept of *gedik* has been mostly defined on the basis of the new meaning it has gained as of the 18th century. Therefore, it is possible to draw an indirect conclusion from the definitions of the *gedik* in the literature, prevents the increase in employment in tradesmen. At this point, the question arises whether the *gediks* prevent the increase in employment in the tradesmen. Although there are studies in the literature on various branches of tradesmen and the number of shops in these sectors over the years, there is no study that deals with the subject in the context of *gedik* and its effect on employment. Since the effect of *gedik* on the employment rate is not the same in every period and in every sector, it was deemed appropriate to select a certain period and sector within the scope of the study. In this context, the aim of the study is to determine to what extent and in which direction the *gedik* system affects the employment rate and quality of bakery tradesmen. The 18th century, which was the period when the *inhisar* method was adopted by the state, was preferred as the period. The reason why bakery tradesmen are preferred as a sector is that bakery is one of the sectors that met the *gedik* system in the earliest and most intense way. Thus, it is aimed to evaluate the policy pursued by the state regarding the production of compulsory foodstuffs and the connection of this policy with the *gediks*.

Keywords

History, Ottoman, Baker Tradesman, Gedik, Employment Rate, Employment Quality.

Citation

Lila, Nazan. "18. Yüzyıl İstanbul'unda Gediklerin İstihdama Etkisi: Fırıncı Esnafı Üzerine Bir İnceleme". *Uludağ İlahiyat Dergisi* 33/1 (Haziran 2024), 35-56. <https://doi.org/10.51447/uluid.1424289>

Giriş

Osmanlı Devleti, sınai üretimin bel kemiği olan esnafı her zaman gözetim ve denetim altında tutmuş olup üretimin stabil vaziyetini koruyabilmesi için esnafa zaman zaman çeşitli haklar tanıyıp onları çeşitli vazifelerle yükümlü kılmıştır. Devletin esnafa olan ilişkisi zaman zaman gerginlik derecesine ulaşsa da çoğunlukla bu ilişki dayanışma ve arka çıkma çerçevesinde devam etmiştir. Buna ilave olarak İstanbul'un işesi Osmanlı Devleti için her zaman özel bir öneme sahip olduğundan; devlet İstanbul esnafının işinin daima bir nizam ve düzen içerisinde sürdürülmesini temin etme, işe konusunda kıtlık yaşanmamasını ve üretilen ürünlerin kaliteli ve ucuz olmasını sağlama gibi hususları kendine hedef olarak belirlemiştir.¹ Bu itibarla esnaf kollarının uymaları gereken nizamlar ayrıntılı şekilde düzenlenmiş olup nizama uymayan esnaf çeşitli cezalara çarptırılmıştır.²

Osmanlı Devleti'nin esnafa destek olma ve nizam verme çabalarının bir neticesi olarak ortaya çıkan gedik hakkı, başlangıçta vakıf dükkanda kiracı olarak bulunan ustanın dükkan içerisindeki alet-edevatı sayesinde sahip olduğu sükna (sürekli kullanım) hakkını ifade etmekteydi. Nitekim vakıf dükkanların tamir ihtiyacı sebebiyle gündeme gelen uzun süreli kiralama, muaccele ve müecceleli kiralama ile icâreteyn uygulamalarının benzeri bir uygulama da gediktir. Tamire ihtiyaç duymasına rağmen tamir için yeterli kaynak bulunamayan mülklerin çoğunlukla vakıf binalar olduğu göz önüne alındığında, gedik sistemine konu olan gayrimenkullerin çoğunlukla vakıflara ait olma sebebi anlaşılacaktır. Nitekim gedik sisteminin vakıflarla ilişkisi de buradan kaynaklanmaktadır. İlk dönemlerde sahibine belirli bir mekanda geniş kullanım yetkileri sağlayan gedikler, zamanla sahiplerine belirli bir mesleği icra etmede tekel ve imtiyaz hakkı gibi farklı imkanlar tanımaya başlamışlardır.³

18. yy'da esnaf birliklerinde inhisar usulünün uygulanmaya başlamasıyla gedik hakları resmi defterlere kaydedilmiş ve – günümüzdeki işyeri açma belgesine benzer şekilde – ticaret/zanaat yapma yetkisini ispat eden belgeler olarak kullanılmaya başlanmıştır. Devletin esnafı bir düzen içinde tutma çabaları gedik belgelerinin kullanımı olgusu ile birleşince, gedik belgesine sahip olmayan esnaf dükkan açamaz hale gelmiştir.⁴ Bu durum, ikincil literatürde 18. yy sonrası gediklerin piyasada tekel hakkı doğuran – dolayısıyla da ilgili iş kolunda istihdamı sınırlandıran – belgeler olarak ifade edilmesine yol açmıştır.⁵ Ancak söz konusu tez, her meslek birliği için ayrı ayrı teyit edilmeye muhtaçtır.

¹ Miyase Koyuncu, *18. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Esnafı (İstanbul ve Bursa Örnekleri)* (Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008), 163-164.

² Kübra Dinçer, *19. yy Osmanlı Esnaf Birliklerinin ve Mensubu İşyerlerinin Şirketlere ve Cemiyetlere Dönüştürme Dene-mesi ve Sonuçları* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 7; Ahmet Kal'a, "Esnaf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995).

³ Nuran Koyuncu, "Osmanlı Devleti'nde Esnaf Gediklerinin Hukuki Esasları, Gelişimi ve İlğası", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 26/2 (2018), 53-55.

⁴ Ahmet Kal'a, *Debağlıktan Dericiliğe: İstanbul Merkezli Deri Sektörünün Doğuşu ve Gelişimi* (İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2012), 220-222.

⁵ Söz konusu yorumlarla ilgili olarak bk. Miyase Koyuncu, *18. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Esnafı (İstanbul ve Bursa Örnekleri)*, 260-263.

Araştırmanın amacı, 18. yy'da gediklerin ekmek üreten fırıncı esnafının istihdamı üzerinde bir etkisinin olup olmadığının tespit edilmesidir. Gediklerin etkisi tüm sektörlerde aynı olmadığından, genelleme yapmamak adına çalışmada fırıncı esnafı ile iktifa edilmiştir. Çalışmada fırıncı esnafının tercih edilmesinin temel sebepleri, fırınların erken dönemden itibaren gedik sistemine konu olmaya başlaması ve fırıncılığın, zorunlu ihtiyaç malları üreten sektörlerin başında gelmesi hasebiyle devletin fırıncı esnafı üzerindeki gözetim ve denetiminin daha yoğun olacağı düşüncesidir. Bu sayede devletin üzerinde önemle durduğu İstanbul'un iâsesi meselesi ve kıtlık yaşanmaması adına aldığı tedbirlerin, dükkan sayısının sınırlandırılması ile irtibatlı olan gedik sisteminden ne ölçüde etkilendiği incelenecektir.

Çalışmada yöntem olarak kaynak tarama ve veri analizi yöntemi benimsenmiş olup birincil kaynaklardan Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul Kadı Sicilleri ve İstanbul Ahkam Defterleri taranmıştır. Buna ilave olarak, konuyla ilgili kaleme alınmış ikincil kaynaklara da destekleyici mahiyette başvurulmuştur. Çalışma sırasıyla giriş, konuyla ilgili ikincil literatürün değerlendirilmesi, gediğin tanımı ve inhisar usulünün gedikler açısından önemi, fırıncı esnafının istihdam oranı ve kalitesi üzerinde gediklerin etkisi ve nihai değerlendirme bölümlerinden oluşmaktadır.

1. Gediklerin İstihdama Etkisi ile İlgili İkincil Literatürün Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu kısmında, konuyla ilgili ikincil literatürde yer alan önemli belli başlı eserler ele alınıp değerlendirilecektir. Gedikleri hukuki açıdan ele alan araştırmacılardan bir Nuran Koyuncu'dur. Nuran Koyuncu, gedik haklarının gelişimi ve ilgasını kaleme aldığı çalışmasında, başlangıçta İslam hukuku açısından sınırlı aynı hak, bir tasarruf hakkı anlamında kullanılan gediklerin 18. yy itibarıyla sahibine ticari imtiyaz ve tekelci haklar tanıyan belgeler haline geldiğini ifade etmektedir. Çalışmada gediklerin doğuşu, gelişimi ve ilgasının genel seyri değerlendirilmekte, gedik-istihdam ilişkisine değinilmemektedir.⁶

18. yy'ın ikinci yarısında Osmanlı esnafını İstanbul ve Bursa örnekleri üzerinden ele aldığı tez çalışmasında Miyase Koyuncu, gediklerin bazı araştırmacılar tarafından dükkan ve esnaf sayısını sınırlayan bir tekel hakkı olarak kabul edildiğini, ancak bu savın tamamen doğru olmadığını ifade etmektedir. Koyuncu'ya göre Osmanlı idarecileri bu dönemden önce de esnaf ve dükkan sayısını sınırlı tutma yönünde bir politika gütmüşlerdir. Dolayısıyla Koyuncu'ya göre gedikler ve tekelci haklar arasında tarihsel olarak birebir bağlantı kurulması isabetli değildir.⁷

İstanbul kadı sicillerinden gediklerle ilgili 19. yy'a ait iki defterin incelemesini tez çalışmasında konu edinen Turgay Çırak, imtiyaz hakkı anlamındaki gedik sistemini üç aşamalı bir sürecin son aşaması olarak değerlendirmektedir. Buna göre başlangıçta kefalet ve ruhsat yöntemiyle esnaf arasında bir otokontrol sağlanmış, sonrasında esnaf nizamlarında ilgili esnaf kolunda belirli sayıdaki dükkan dışında dükkan açılmayacağına dair hükümler yer almaya başlamıştır. Bu sürecin son aşaması ise 17. yy'ın ortalarına tekabül etmektedir

⁶ Nuran Koyuncu, "Osmanlı Devleti'nde Esnaf Gediklerinin Hukuki Esasları, Gelişimi ve İlgası".

⁷ Miyase Koyuncu, *18. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Esnafı (İstanbul ve Bursa Örnekleri)*.

ve bu aşamada sınırlı sayıdaki dükkanlardan birine yerleşmek isteyen esnafa gedik hakkı verilmeye başlanmıştır. Çıracak, gediklerin istihdama etkisine değinmemekle birlikte, esnaf birliklerindeki tekelleşme eğilimini gedik sisteminin değil, devletin genel politikasının bir neticesi olarak görmektedir.⁸

Ahmet Kal'a da İstanbul debbağ esnafını konu alan çalışmasında, 18. yy itibariyle gediklerin sahip olduğu yeni vaziyeti "tekele dayalı üretim sistemi" olarak tanımlamakta ve gedikleri, devlet ile esnaf gruplarının ortak çabası neticesinde fiyat-üretim politikalarını hedeflerine ulaştırarak iktisadi gelişmeyi temin etmek amacıyla ortaya konulmuş bir yapılanma olarak görmektedir.⁹

Miyase Koyuncu Kaya "The Dilemma of The Ottoman State: Establishing New Gediks or Abolishing Them" başlıklı çalışmasında, Osmanlı Devleti'nin 18. yy'ın sonu ile 19. yy'ın başında yeni gedik ihdas etmekle gedikleri ilga etmek arasında yaşadığı ikilemi değerlendirmektedir. Bu bağlamda dönemin padişahı III. Selim'in, gediklerin yol açtığı enflasyonist etkiyi gördükten sonra bir taraftan gedikleri ilga etmeye çalışırken diğer yandan da zaman zaman yeni gedik ihdas etmek durumunda kaldığını belirtmektedir. Ayrıca çalışmada gedikler, devlet tarafından esnafa empoze edilen bir kurum olarak değil, değişen iktisadi şartlar karşısından esnafın elinde tuttuğu bir çözüm vasıtası olarak kabul edilmiştir.¹⁰

Ahmet Akgündüz, vakıf hukukuna dair kaleme aldığı kapsamlı çalışmasında uzun süreli kiralama, icâreteyn ve gedik gibi uygulamaları vakıf hukukunun ana kaidelerinden istisnai bir ayrılma olarak görmektedir. Bu çerçevede gediğin tarihi gelişim sürecini Ebüssüüd Efendi ile başlatmakta olup 18. yy itibariyle gedik kavramının tekel ve imtiyaz anlamını da bünyesine kattığını ifade etmektedir. Meseleyi dükkan sayısının dondurulması ile ilişkilendiren Akgündüz, bu dönem itibariyle gedik belgesine sahip olmayanın yeni dükkan açamayacağını, dolayısıyla gediklerin sahibine ilgili mesleği icra etme imtiyazı sağlayan özel haklar haline geldiğini belirtmektedir.¹¹ Akgündüz'ün konuyla ilgili anlatımından, gediklerin istihdam oranını sınırlayıcı bir etkiye sahip olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür.

Gedik sistemi ile ilgili kaleme alınan ikincil literatür incelendiğinde, 1727 tarihinin gediğin tekel hakları doğuran veçhesine bürünmesinde bir dönüm noktası olarak ele alındığı görülür. Nitekim ikincil literatüre göre bu tarihten önce gedik, bir yerde sürekli olarak tasarruf hakkına sahip olmayı ve bu hakkı temin eden alet-edevâtı ifade eden bir kavramdır. 1727 yılında ise inhisar usulünün kabulü ile birlikte, gedik kavramı yeni bir boyut kazanmış ve gediğe sahip olmak, bir anlamda ilgili mesleği icra etme imtiyaz ve tekeline sahip olmayı ifade etmeye başlamıştır. İkincil literatüre bu açıdan bakıldığında, kaynakların gediğin istihdam oranını daraltıcı etkisi olduğunu ima ettikleri görülür. Bununla birlikte kaynaklar,

⁸ Turgay Çıracak, *Şer'iyye Sicillerinden 220 ve 222 No'lu Defterlere Göre Gedikler* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000).

⁹ Ahmet Kal'a, *Debbağlıktan Dericiliğe: İstanbul Merkezli Deri Sektörünün Doğuşu ve Gelişimi*, 227.

¹⁰ Miyase Koyuncu Kaya, "The Dilemma of the Ottoman State: Establishing New Gediks or Abolishing Them", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 8/5 (2013).

¹¹ Ahmet Akgündüz, *İslam Hukuku ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi* (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1996).

gediğin istihdam üzerindeki etkisine doğrudan doğruya değinmemektedirler.

Arşiv belgeleri üzerinden yapılacak daha detaylı bir araştırma, gediğin istihdam oranını daraltıcı etkisine yönelik dolaylı çıkarımın her sektör ve her dönem için geçerli olmadığını ortaya koyacaktır. Bu itibarla, gediğin istihdama etkisi meselesi dönemler ve sektörler açısından ayrı ayrı ele alınması gereken bir meseledir. Çalışmanın bu kısmında, öncelikle gedik kavramı genel hatlarıyla ele alınarak 18. yy'da başlamış olan inhisar usulü ve gedikler açısından önemine değinilecek, sonrasında ise fırıncı esnafı, gediklerin istihdam oranı ve kalitesi üzerindeki etkisi açısından incelenecektir.

2. Gedik Hakkı ve 18. yy'ın Gedikler Açısından Önemi

18. yy'da devletin esnafla olan ilişkisinin yeni bir vechesi olarak ortaya çıkan gedik hakkının bu dönemden önceki anlamı ve bu dönem itibarıyla kazandığı anlamların farklı olduğu görülmektedir. Hukuki olarak bir intifa hakkını ifade eden gedik kavramının temelinde, “girdar”¹², “sükna” ve “hulüvv” adı verilen tasarruf hakları bulunmaktadır. Inhisar usulünün uygulanmaya başlamasından önce gedik, bir dükkan içerisinde esnafa ait olan raf, dolap ve sandık gibi alet-edevattan kaynaklı devamlı oturma/kullanma (sükna) hakkını ifade etmektedir. Söz konusu aletler vakıf dükkana mütevellinin izniyle ve karar şartıyla yerleştirilmekte ve sahibine içinde bulunduğu gayrimenkulde tasarruf etme hakkı tanımlanmaktadır.¹³

Başlangıçta tasarruf ve kullanım hakkı anlamı taşıyan gediğin, 1727 tarihi itibarıyla belirli bir zanaatı icra edebilme hakkı/imtiyazı anlamında kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Bu tarihe gelinceye kadar esnafın vakıf dükkanları kiralaması ile ilgili yaşanan gelişmeler de gedik kavramının imtiyaz anlamını kazanmasında etkili olmuştur. Bu bağlamda esnaf gediklerinin vakıflarla ilişkisi, esnafın kullandığı dükkanların pek çoğunun mülkiyetinin vakıflara ait olmasından kaynaklanmaktadır. Esnaf bu dükkanlarda kiracı konumunda olup muaccele ve müeccele olmak üzere iki tür kira ödemektedir. Muaccele dükkanın bedeline yakın bir meblağ olup kiracının dükkana yerleşmesinden önce tek seferde ödenmektedir. Müeccele ise aylık veya yıllık olarak ödenen daha cüzi bir miktardır. Kiracı müeccelesini ödediği müddetçe dükkanda tasarruf etme hakkına da sahip olmaktadır. Ayrıca dükkan içindeki alet-edevat başkasına devredildiğinde onlara bağlı olarak gedik hakkı da devredilmiş olmaktadır.¹⁴

Kiracı konumundaki esnafın dükkanları tasarruf hakkı, zamanla mülkiyet hakkına yakın bir mahiyet kazanmıştır. Nitekim zaman içinde eskiyip yıpranan veya yangın gibi afetler neticesinde kullanılamaz hale gelen vakıf dükkanları – vakfın tamir ettirememesi halinde – kiracı konumundaki esnaf tamir ettirmekte ve dükkana yerleştirdikleri, söz konusu mesleği icra etmeye yarayan alet-edevat sayesinde dükkanda uzun süreli veya süresiz tasarruf hakkını elde etmektedirler. İcare-i tavile ile başlayıp icareteynli kiralama yöntemi ile

¹² Bir arazi üzerinde hakk-ı kararı tanınmış olan ağaç ve bina gibi mülklere, girdar denilmektedir.

¹³ Koyuncu, “Osmanlı Devleti’nde Esnaf Gediklerinin Hukuki Esasları, Gelişimi ve İlğası”, 53-54.

¹⁴ Koyuncu, “Osmanlı Devleti’nde Esnaf Gediklerinin Hukuki Esasları, Gelişimi ve İlğası”, 54-61.

devam eden süreç, gedik hakkının sahibine imtiyaz ve yetki kazandıran bir hakka dönüşmesine katkı sağlamıştır.¹⁵ 18. yy'da inhisar usulünün kabulüyle birlikte ise tüm gedik sahipleri esnaf defterlerine kaydedilmiş ve ilgili zanaatı icra etme/ticaret yapma ruhsatı gedikleriyle beraber kendilerine devredilmiştir.¹⁶

Gedik hakkının tekel ve imtiyaz anlamı kazanmasında, Osmanlı'daki devlet-esnaf ilişkilerinin önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Nitekim Osmanlı Devleti, üretimin stabil şekilde devam etmesi ve özellikle İstanbul'da işe sıkıntısının yaşanmaması adına esnaf birliklerinin işleyişini denetim ve kontrol altında tutma meselesi üzerine titizlikle eğilmiştir. Bu itibarla tarihi süreç içerisinde esnaf birlikleri ile devlet ilişkisi genelde iş birliği ve dayanışma çerçevesinde devam etmiştir. Bu ilişkinin bir neticesi olarak esnafın kendi içinde aldığı kararlara devlet genellikle itibar etmiştir. Kethüda tayini, üretim sürecinin örgütlenmesi, belirli bir bölgede kaç adet dükkân açılması gerektiği gibi konularda devlet, esnafın kararlarını dikkate almıştır. Dolayısıyla esnafın devlet karşısında yarı özerk bir konuma sahip olduğu söylenebilir.¹⁷

Devletin belirli hususlardaki önemli kararlarına itibar ettiği esnaf birlikleri, günlük tecrübelerinden de elde ettikleri birikimle zaman içinde daha sistematik bir yapıya kavuşmuş, dönemin iktisadi ve hukuki şartlarının gerektirdiği zorunluluklara bağlı olarak teşkilatlanma sürecini tamamlamıştır. Bu sürecin en önemli bileşenleri, kethüda tayini ve nizamname oluşturulmasıdır. Başlangıçta yetkisi devlet tarafından onaylanmış bir kethüdaya sahip olmayan esnaf birlikleri, zamanla kendi aralarından seçtikleri kethüdayı devlete onaylatmaya ve berat almaya başlamışlardır. İşte beratlı kethüda tayini, esnaf birliklerinin teşkilatlanma sürecinin ilk aşaması olarak kabul edilmektedir. Sonraki dönemlerde ise esnaf birlikleri faaliyetlerinin işleyişinin, kendi iç ilişkilerinde uyacakları kuralların ve hiyerarşik yapılarının yazılı olduğu nizamnameler oluşturmaya başlamışlardır. Bu olgu, esnafın teşkilatlanma sürecinin ikinci aşaması olarak görülmektedir. Gedik sistemi ise esnaf birliklerinin teşkilatlanma sürecinin son aşaması olarak kabul edilmektedir.¹⁸

Esnaf birliklerini yazılı nizamname oluşturmaya iten temel sebepler, İstanbul'un yoğun göç alması ve bu göçler neticesinde dışarıdan gelen çeşitli grupların esnaf arasına dahil olmaya başlamasıdır.¹⁹ Öteden beri yapageldikleri mesleği sürdürme noktasında daha riskli bir duruma düşen esnaf birlikleri, faaliyet gösterdikleri sektördeki dükkan sayısının yeterli olduğunu, daha fazla dükkana ihtiyaç bulunmadığını ve meslek hakkında hiçbir bilgisi olmayan ecnebi kimselerin üretim sürecine dahil olması halinde ortaya çıkacak olumsuzlukları beyan ederek birliğe dahil olma hususundaki kuralları sıralayan nizamlar oluşturup devlete onaylatmışlardır.²⁰ Böylece esnaf üyeleri, kendi konularının devamını garanti etmeyi amaçlamıştır.²¹

¹⁵ Koyuncu, "Osmanlı Devleti'nde Esnaf Gediklerinin Hukuki Esasları, Gelişimi ve İlgası", 59-61.

¹⁶ Koyuncu, "Osmanlı Devleti'nde Esnaf Gediklerinin Hukuki Esasları, Gelişimi ve İlgası", 61.

¹⁷ Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi* (İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2014), 297-298.

¹⁸ Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi* (İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2014), 291-292.

¹⁹ Onur Yıldırım, "Osmanlı Esnafında Uyum ve Dönüşüm: 1650-1826", *Toplum ve Bilim Dergisi* 83 (1999), 163-164.

²⁰ Koyuncu Kaya, "The Dilemma of the Ottoman State: Establishing New Gediks or Abolishing Them", 448-449.

²¹ Koyuncu, *18. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Esnafı (İstanbul ve Bursa Örnekleri)*, 260-261.

Esnafın yazılı nizamlarını devlete onaylatma süreci, 18. yy'ın ikinci çeyreğinde yoğun bir hal almıştır. Dolayısıyla literatürde inhisar usulünün başlangıcı ile ilgili olarak 1727 yılına işaret edilmesi, bu dönemde esnaf birliklerinin nizamlarını devlete onaylatma çabası içine girmesinden kaynaklanmaktadır. Esnaf tarafından gelen yoğun talep karşısında devletin bu nizamnameleri onaylamasıyla, dükkân sayısının dondurulması anlamına gelen inhisar usulü de başlamış kabul edilmektedir. Böylece esnaf üyeleri, faaliyet gösterdikleri sektörde dükkân sayısının artırılmayacağını ifade eden devlet tasdikli nizamlara sahip olmuşlardır. Netice itibariyle esnaf birliklerinin tasarrufunda bulunan ve gedik hakkının cereyan ettiği bu dükkânlar, bir anlamda ilgili mesleği icra etmede tekel ve imtiyaz hakkı sağlayan mekanlar olarak ortaya çıkmıştır. Gedik dükkanda faaliyet gösteren bir usta da daha fazla sayıda dükkân açılmayacağından ilgili mesleği icra etme tekel ve imtiyazına sahip gedikli usta haline gelmiştir.

Netice itibariyle 18. yy'da gedik, esnafa kadı mühriyle verilen bir belge mahiyetine kavuşmuştur. Bu gedik belgesi sayesinde esnaf, zamanla içinde aletlerinin bulunduğu dükkânların kullanım hakkı konusunda – teorik olarak olmasa da pratikte – daha yetkili hale gelmeye başlamışlardır.²² Esnaf birliklerine inhisar uygulanma sürecinin başlangıcında, ilgili esnaf kolunda önceden beri sanat icra eden ustalara gedik belgesi verilmiştir. Bu ustalar, çoğunluğu vakıflara ait olan dükkânlardaki âlât-ı lâzimedden kaynaklanan sükna hakkı sayesinde, ilgili gayrimenkulü uzun süredir tasarruflarında bulunduran kişilerdi. 18. yy'da öncelikli olarak bu ustaların gedik belgesi sahibi olması neticesinde, devamlı kullanma (sükna) hakkı anlamındaki gedik ile belirli bir sanatı icra etme yetkisi anlamındaki gedik birleşmiş ve aynı kişilerde toplanmıştır. Böylece gedik kavramı, 18. yy itibariyle yeni bir mana kazanmıştır.²³

Çalışmada gedik hakkının 18. yy itibariyle kazandığı yeni mana baz alınarak değerlendirme yapılacaktır. Nitekim gedik hakkının istihdamı sınırlandırıcı etkisi olduğuna dair doğrudan veya ima yollu yorumlar, inhisar usulünün kabulünden sonraki dönem üzerine yapılan yorumlardır. Diğer yanda tekel hakkı anlamındaki gediğin, esnaf gruplarının sayısının sınırlandırılmasına yol açtığı yönündeki tezler, teyid edilmeye muhtaçtır. Burada öncelikli olarak belirtilmesi gereken nokta, gediklerin etkisinin her esnaf kolunda aynı olmadığıdır. Bu itibarla gedik-istihdam ilişkisinden bahsederken belirli sektörler özelinde konuşmak daha isabetli olacaktır. Ayrıca gediklerin istihdama etkisini değerlendirirken, 18. yy'da ekmekçi esnafının genel durumunu da göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

3. Ekmek Üreten Fırıncı Esnafında Gediklerin İstihdam Oranına Etkisi

3.1. Arşiv Kaynakları Işığında 18. yy'da Ekmek Fırınları

İstanbul'un işçisi, Osmanlı'da devlet yetkililerinin üzerinde dikkatle durdukları bir husus olagelmıştır. Özellikle zorunlu gıda maddelerinin arzı noktasında devlet, halka sıkıntı

²² Onur Yıldırım, "Osmanlı İşçiliği ve Esnaf: On Sekizinci Yüzyıl İstanbul'unda Debbağlar", *Doğu Batı Dergisi* 52 (2010), 150.

²³ Ahmet Kal'a, *Debbağlıktan Dericiliğe: İstanbul Merkezli Deri Sektörünün Doğuşu ve Gelişimi*, 222.

çektirmemeyi temel bir hedef edinmiş ve iktisadi politikalarını da bu doğrultuda oluşturmuştur. Bu bağlamda fırınlarda üretilen ekmeğin kaliteli, bol ve ucuz olması devletin işe konusunda izlediği temel politikadır. Bu itibarla herhangi bir sebeple atıl durumda kalan fırınların işletilmesi veya tamire muhtaç fırınların tamir edilmesi hususunda devletin gerekli önlemleri ivedilikle aldığı görülmektedir.²⁴ Çalışmanın bu kısmında, 18. yy'da İstanbul'daki ekme fırınları ve gedikleşme konusundaki vaziyetleri hakkında genel bilgi verilecektir.

İstanbul'da faaliyet gösteren fırınlar, ya değirmenini kendi bünyesinde bulundurmakta, ya da dışarıdan kendisine tahsis edilmiş değirmenden yahut kapandan ununu temin etmekteydi. Osmanlı İstanbul'unda ekmeğin üretilen fırınlar tek tip olmayıp ekmeğin alıcısına göre ordu fırınları, saray fırınları, konsolosluk fırınları, imaret fırınları ve halk fırınları olmak üzere beşe ayrılmaktadır.²⁵ Halk fırınları ise ekmeğin, simit ve börek başta olmak üzere çeşitli unlu mamuller üretmekteydiler. Her fırının ürettiği mamul türü belirli idi ve fırıncıların başka ürünleri üretmeleri – zorunlu haller dışında – genelde yasaklanmıştır.²⁶

Osmanlı'da fırıncı esnafı, diğer esnaf birliklerine benzer şekilde faaliyetinin tüm aşamalarını son derece sistematik ve kontrollü bir şekilde yürütmekteydi. Ekmeğin üretiminden dağıtımına kadar sürecin tüm adımlarında yapılacaklar, net şekilde belirlenmişti. Her bir fırıncının ekmeğin satış yerleri ve mahalleri belirli olup bu mahallerin dışında ekmeğin satışı yapılmaması yasaktı.²⁷ Bir ustanın kayıtsız, bir diğer ifadeyle devletten izinsiz yeni bir fırın açması mümkün değildi. Açılan her fırın esnaf defterlerine kaydedilmekteydi. Nadiren de olsa kaçak yollarla fırın açılması durumunda devletin müdahale ettiği ve sayıyı belirli bir seviyede tutmaya çalıştığı görülmektedir.²⁸

Çalışma kapsamında fırıncı esnafı içerisinde odaklanılacak olan grup, ekmeğin üreten halk fırınlarıdır. Ekmeğin üreten fırıncı esnafının tercih edilme gerekçesi, 18. yy'da inhisar usulünün uygulanmaya başlamasından sonra, esnaf arasında gedikleşme konusunda en önde gelen sektörlerden birinin fırıncı esnafı olmasıdır. İstanbul Kadı Sicilleri'nde de 18.yy'da yıllara göre mahkemeye taşınan fırın gediği davalarına bakıldığında da bu durum rahat bir şekilde görülmektedir.

İstanbul Kadı Sicilleri incelendiğinde, ekmeğin üreten fırıncı esnafının 18. yy'da gedik sahibi olma konusunda epey mesafe katetmiş olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim kayıtlar, fırın gediği davalarının o dönemde yoğun şekilde mahkemeye taşındığını göstermektedir. Mahkeme kayıtlarında 18. yy'a ait defterlerin gözden geçirilmesi neticesinde “fırın gediği”, “ekmekçi gediği”, “değirmen gediği” ve “habbaz gediği” ifadelerinin toplam 61 defa geçtiği görülmektedir. Bu durum, 18. yy'da ekmeğin üreten fırıncı esnafının gedikleşme hususunda ön sıralarda yer aldığını göstermektedir. Nitekim tamamlanmış bir Tübitak projesinin sonuç raporuna göre de ilgili dönemde fırıncı esnafı, gedik sahibi olan esnaf grupları arasında

²⁴ Mehmet Demirtaş, *Osmanlıda Fırıncılık: Onyedinci Yüzyıl İstanbul Örneği* (Ankara: Atıf Yayınları, 2014), 71.

²⁵ Demirtaş, *Osmanlıda Fırıncılık: Onyedinci Yüzyıl İstanbul Örneği*, 45.

²⁶ Demirtaş, *Osmanlıda Fırıncılık: Onyedinci Yüzyıl İstanbul Örneği*, 67-70.

²⁷ Sâlih Aynural, *İstanbul Değirmenleri ve Fırınları* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002).

²⁸ Demirtaş, *Osmanlıda Fırıncılık: Onyedinci Yüzyıl İstanbul Örneği*, 71.

ön sıralardadır.²⁹ Çalışmanın bu kısmında, gedik sistemine dahil olma hususunda ön sıralarda bulunan fırıncı esnafında dükkan sayısının sınırlandırılması ve diğer hususlara dair devlet tarafından hangi düzenlemelerin yapılmış olduğu incelenecektir.

Ekmeğin toplum için başta gelen zorunlu gıda maddelerinden olması hasebiyle, Osmanlı yöneticileri ekmeğin üretimi ve dağıtımını ile ilgili süreci yakından takip etmişler ve halkı iyaşe noktasında zor duruma düşürecek herhangi bir problemin yaşanmamasını sağlamaya çalışmışlardır. Devletin bu çabası, özellikle ekmeğin üreten fırıncı esnafı ile ilgili sıkı düzenlemeler yapılmasını gerektirmiştir. Çalışmanın bu kısmında, fırınlarla ilgili düzenlemelere dair arşiv kaynaklarından örnekler verilecektir.

Ekmeğin esnafının üretim yaptıkları dükkanların yerleri ve sayısı belirli olup esnaf ferdi tasarrufu ile bunları değiştiremezdi. Örneğin 1792 tarihli bir belgeye göre, fırın gediğine mutasarrıf olan bir şahsın borçlu olarak firar etmesinin akabinde dükkan sahibi ilgili yeri pirinççi dükkanı haline getirmiş, olay mahkemeye intikal edince de dükkanın tekrar fırın haline getirilmesine karar verilmiştir.³⁰

İlgili sektörde dükkan sayısının dondurulması şeklinde kendini gösteren inhisar uygulamasının etkisiyle, ekmeğin üreten fırın adedinin de belirli bir seviyede tutulmasına yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Bu çerçevede gedik fırınların sayısının sınırlı tutulup bunlara başkasının müdahalesinin önlenmesi amaçlanmıştır. Konuya dair bir örnek, 1767 tarihli bir nizamnamede şu şekilde yer almaktadır:

“... ekmeğin ve francalacı ve simitçi ve çörekçi fırınları... bi'l-icâretein musaqqâfât-ı mezkûre mutasarrıfları gedik husûsuna aslâ dâhl ve ta'arruz eylememek...”³¹

İstanbul Kadı Sicilleri'nde geçen bir başka i'plâm örneğinde ise nizama aykırı olarak bir mahzen kiralayıp orada ekmeğin yapan bir kimsenin bu teşebbüsünü ekmeğin ustaları kadıya şikâyet etmekte ve şikâyet üzerine bu teşebbüs, kadılık makamı tarafından nizama aykırı ve fermana muhalif olduğu gerekçesiyle engellenmektedir. Belgede bu teşebbüsün engellendiğine dair ifadeler şu şekildedir:

“...merkûm Kosta Vâlide Hanı kurbünde bir mahzen isti'câr ve âhâr mahâllerden ekmeğin alıp mahzen-i mezkûrda ekmeğin yapmakla nizâm-ı kadîmimize muğâyir bâfermân-ı âlî memnû' olmağla men' olunmasını taleb ederiz deyü teşekkî etdiklerinde ol dahi fi-mâ-ba'd muğâyir-i nizâm ve hilâf-ı fermân-ı âlî mahzen-i merkûmda

²⁹ Raporda konuyla ilgili olarak şu ifadeler yer almaktadır: “Bu projenin en önemli bulgularından bir tanesi hiç şüphesiz ele aldığı dönemde “gedik” uygulamasının İstanbul'da neredeyse üretim yapan tüm esnaf gruplarını kapsayacak hale geldiğini teyit etmesi olmuştur. Fırıncılar ve kasapların başı çektiği bu süreçte debbağların yer almaması projenin orijinal bir saptamasıdır.” Onur Yıldırım, “Osmanlı İktisat Tarihinin Konusu Olarak İstanbul'un Hububat, Et ve Deri İhtiyaçlarının Tedariki: Kurum ve Uygulamalar (1774-1807)”, 111K274 Numaralı TÜBİTAK Projesi Sonuç Raporu, 72.

³⁰ Osmanlı Arşivi (BOA), *Cevdet Belediye [C.BLD.]*, No. 24-1177.

³¹ *İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil (1179-1180/1765-1767)*, haz. Salih Kahrıman – Mümin Yıldıztaş (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), 131-134.

ekmekçilik etmemek üzere ta'ahhüd eylediği..."³²

Her bir fırıncının ekmek üreteceği mekanın belirli ve sâbit olmasına ilave olarak, üretilen ekmeklerin fırıncılar tarafından hangi bölgelerde ve kaç adet tezgahta (iskemlede) satılacağı da önceden tespit edilmişti. Dolayısıyla devletçe belirlenmiş olan satış yerleri dışında yeni tezgah kurup satış yapmak da yasaklanmıştı. Konuya dair mahkeme kayıtlarından birinde, fırıncı Hüseyin'den kendisine tahsis edilen yer dışında ekmek satmayacağına yönelik taahhüt alınmaktadır. Belgede esnaf üyesine yapılan uyarı, şu şekilde geçmektedir:

... helvacı dükkânına fırınından ekmek irsâl ve hilâf-ı fermân iki iskemle ihdâs murâd etmekle nizâm-ı kadîmimizin ihtilâlîne bâ'îş olur deyü inhâ' etdikde mezbûr Hüseyin dahi fi-mâ-ba'd muğâyir-i nizâm zîkr olunan mahâllere fırınından iskemle irâdesiyle ekmek irsâl etmemek üzere...³³

İstanbul Ahkam Defterleri'nde, belli sayıda ekmekçi esnafının belirli yerlerde üretim ve satış yapacaklarına, belirlenen sayının aşılmasının ve ekmekçilerin bu bölgelerin dışında üretim ve satış yapmalarının yasaklandığına dair pek çok örnek bulunmaktadır. Örneğin Şile'de kendi evlerinde ekmek pişirip satan kimselerin bu hareketi yasaklanmakta ve bölgede bulunan 7 adet ekmek fırını dışında herhangi bir yerde ekmek üretilip satılmayacağı hükme bağlanmaktadır.³⁴

Yukarıdaki örneğe benzer şekilde Hasköy'de ekmekçi fırınları dışında attar dükkanı, leblebici ve helvacı gibi muhtelif yerlerde diğer esnaf grupları tarafından ekmek satışı vaki olmuş, bunun üzerine bölgedeki fırınların yeterli olduğu, fırıncı nizamına diğer esnaf gruplarının müdahale etmemesi gerektiği hükme bağlanmıştır.³⁵ Konuyla ilgili bir diğer belgede, Yenikapı'ya dışarıdan ekmek getirilmeyip o bölgedeki halka ekmek satışının yeni kurulmuş bir fırına tahsis edilmesi gerektiği belirtilmektedir.³⁶

Konuyla ilgili olarak Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde de pek çok kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtlardan 1776 tarihli bir belgede, İstanbul'da ekmekçi esnafı ile simitçi esnafının işlerinin ayrı olduğu, bunların birbirinin işine müdahale edemeyecekleri bildirilmektedir.³⁷ 1780 tarihli ekmekçi ve değirmenci esnafına ait nizam defteri ise; İstanbul'daki fırın ve değirmenlerin buldukları yerleri ve bunları işleten ustaların isimlerini, her bir değirmene verilecek buğday miktarını ve hangi fırında hangi tür unlu mamul satılacağını ayrıntılı şekilde açıklamaktadır. Bu belgeden anlaşıldığına göre, esnaf nizamına aykırı hareket eden veya fırını sebepsiz yere metruk bırakıp başka yere gidenler gedikten ihraç cezasına çarptırılmakta idi. Böyle bir durum sonucu boş kalan gediklerin, kefaletle ehline verileceği

³² İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, 265-1.

³³ İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, 118-2.

³⁴ BOA, *İstanbul Ahkâm Defterleri*, No: 7/102/312, aktaran: Ahmet Kal'a (ed.), *İstanbul Esnaf Tarihi 2*, (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1997), 51.

³⁵ BOA, *İstanbul Ahkâm Defterleri*, No: 8/328/1076, aktaran: Ahmet Kal'a (ed.), *İstanbul Esnaf Tarihi 2*, 221.

³⁶ BOA, *İstanbul Ahkâm Defterleri*, No: 7/277/856, aktaran: Ahmet Kal'a (ed.), *İstanbul Esnaf Tarihi 2*, 103.

³⁷ BOA, Cevdet Belediye [C..BLD.], No. 44-2187.

bildirilmektedir. Ayrıca temessük defterine kaydetmeksizin gedik ihdasının yasak olduğu beyan edilmektedir. Yeni yapılmış dükkanlardan, sadece gerekli görülen ve kimseye zararı olmadığı tespit edilen yerlerdeki fırınların deftere kaydedileceği ifade edilmektedir.³⁸

Konuyla ilgili arşiv kayıtları incelendiğinde, devletin fırıncı esnafının faaliyet sürecini üretimden dağıtıma kadar sıkı şekilde takip ettiği ve her bir aşamaya dair düzenlemeler yaptığı görülmektedir. Bu çerçevede her bir bölgede kaç adet fırının faaliyet göstereceği, fırınlarda üretilecek mamulün türü, her bir fırının hangi bölgeye ne miktarda ekmek göndereceği ve bu ekmeklerin kaç adet tezgah (belgelerdeki ifadesiyle iskemle) vasıtasıyla satılacağı gibi hususlar kurala bağlanmış ve esnaftan bu kurallara uyacaklarına dair taahhüt alınmıştır. Bu politika, devletin başkent İstanbul'da iase sıkıntısı yaşanmaması adına zorunlu gıda maddeleri üretimiyle ilgilenen sektörler başta olmak üzere esnaf gruplarının üretim süreçlerini takip ederek denetim altında tutma amacına yöneliktir. Devlet, İstanbul gibi kalabalık bir şehirde gıda sıkıntısı yaşanmasının getireceği olumsuzlukların farkındadır. Nitekim ihtiyaç halinde devletin sayısı sabit fırınlara ilave yeni fırın açılmasına izin verdiği görülmektedir. Bu noktada dükkan sayısının sabitlenmesi anlamına gelen inhisar usulü ile devletin iase sıkıntısını engellemeye yönelik politikasının birbirine zıt amaçlara matuf olduğu görülmektedir. Çelişkili görünen bu vaziyette hangi uygulamanın diğerine galip geldiği, rakamsal veriler vasıtasıyla anlaşılabilir.

3.2. Rakamsal Olarak 18. yy'da Ekmek Fırınları

İstanbul fırıncılarıyla ilgili arşiv kaynakları, devletin üretim faaliyetinin tüm aşamalarını denetim altında tuttuğunu ve genel olarak fırın sayısının artırılmamasına yönelik bir iktisadi politika izlediğini göstermektedir. Arşiv belgelerine bu açıdan bir bakış, gedik sisteminin fırıncı esnafında istihdam oranını azaltıcı etki yaptığı şeklinde bir intiba uyandırmaktadır. Bununla birlikte konu ile ilgili sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek için rakamsal verilere ihtiyaç vardır. Çalışmanın bu kısmında İstanbul'daki fırın ve çalışan sayısı, dönemler itibarıyla rakamsal açıdan değerlendirilecektir.

Osmanlı'da gedik uygulamasının fırıncı esnafının istihdamına etkisi incelenirken, genel anlamda şehirdeki fırın sayıları üzerinden bir yorumlama yapılacaktır. Nitekim arşiv belgeleri, doğrudan çalışan sayısı ile ilgili sağlıklı bir veri elde etmeye müsait görünmemektedir. Bu itibarla her fırında çalışan ortalama işçi sayısı baz alınacaktır. İstanbul'daki fırınlar büyüklükleri nispetinde işçi çalıştırmakla beraber, her bir fırında ortalama 10 işçi çalışmaktaydı.³⁹ Her bir fırında çalışan ortalama işçi sayısı baz alınarak şehirdeki fırıncı esnafına mensup çalışan sayısı, dönemler itibarıyla analiz edilecektir. Aşağıdaki tablolarda sırasıyla İstanbul'daki toplam ekmek fırını sayısı ve bu fırınlarda çalışan toplam (usta, kalfa ve çırak olmak üzere her kademedeki) işçi sayısı verilmiştir.

³⁸ Osmanlı Arşivi (BOA), *Maliyeden Müdevver Defterler [MAD.d.]*, No. 9926.

³⁹ Demirtaş, *Osmanlıda Fırıncılık: Onyedinci Yüzyıl İstanbul Örneği*, 73.

Tablo 1: Yıllara Göre İstanbul'da Ekmek Fırını Sayısı⁴⁰

Yıllar	İstanbul Suriçi	Üsküdar	Galata	Eyüp	Toplam
1552-1553	-	-	-	-	147
17. yy ortaları	84	14	25	11	133
1672	-	-	-	-	134
1755	-	-	-	-	231
1768	140	31	55	17	243
1787	136	28	52	17	233

Tablo 2: Yıllara Göre İstanbul Ekmek Fırınlardaki Çalışan Sayısı⁴¹

Yıllar	İstanbul Suriçi	Üsküdar	Galata	Eyüp	Toplam
1552-1553	-	-	-	-	1470
17. yy ortaları	840	140	250	110	1330
1672	-	-	-	-	1340
1755	-	-	-	-	2310
1768	1400	310	550	170	2430
1787	1360	280	520	170	2330

⁴⁰ Robert Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1990), 169; Demirtaş, *Osmanlıda Fırıncılık: Onyedinci Yüzyıl İstanbul Örneği*, 74-77; Aynural, *İstanbul Değirmenleri ve Fırınları*, 116.

⁴¹ Yazar tarafından ortalama işçi sayısı baz alınarak oluşturulmuştur.

Yukarıdaki tablolarda da görüldüğü üzere, arşiv kaynakları İstanbul Suriçi ve bilâd-ı selâsedeki fırın sayılarını her dönem için ayrı ayrı vermemektedir. Bazı dönemler için semtler açısından da bir yorumlama yapmak mümkünken, çoğunluk itibarıyla İstanbul'daki toplam fırın sayısı hakkında arşivden veri elde edilebilmektedir. Dolayısıyla konuyla ilgili analiz, semtler açısından bir ayrıma gidilmeksizin İstanbul'daki toplam fırın ve çalışan sayısı baz alınarak yapılacaktır.

Yukarıdaki tablolarda 1552-1787 tarih aralığını kapsayan dönemde İstanbul'daki toplam fırın sayısı ile bu fırınlardaki toplam çalışan sayısı verilmiştir. Bu tablolar incelendiğinde ekmek fırınlarında, 16. yy ile 17. yy arasındaki bir asırlık dönemde bir düşüş yaşandığı görülmektedir. Dönemimizle ilgili olarak ise, 1672 yılında 134 olan fırın sayısının 1755 yılında, yani yaklaşık bir asır sonra 231'e yükseldiği görülmektedir. Bu dönem ayrıca inhisar usulünün uygulanmaya başladığı döneme tekabül etmektedir. Bu artış 1768 yılında da devam etmiş, 1787 yılında ise sayıda ufak bir azalma olmuştur.

18. yy'da İstanbul nüfusundaki artış dikkate alınır, ekmek fırınlarının sayısındaki artışın nüfusa oranla normal olduğu görülür. Osmanlı Devleti'nin zorunlu gıda maddeleri konusundaki titizliği ve kıtlık yaşanmaması adına ekmeğin yeterli, kaliteli ve ucuz olması yönündeki politikası da dikkate alınır, söz konusu artışın devlet politikasına da uygun olduğu anlaşılır. Dolayısıyla, inhisar usulünün ekmek fırınlarındaki çalışan istihdamını sınırlandırma hususunda doğrudan, gözle görülür bir etkiye sahip olmadığı neticesine ulaşmak mümkündür. Nitekim rakamsal veriler, inhisarın uygulanmaya başlamasından sonra da fırın sayısındaki artışın devam ettiğini göstermektedir. Dolayısıyla inhisar usulünün, onunla bağlantılı olarak da gediklerin bu artışı yavaşlatan ve bir düzen içine sokan bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Bu anlamda gediklerin, - fırıncı esnafı özelinde - istihdamı sınırlandırıcı etkisinin dolaylı olduğu neticesine ulaşılmaktadır. Buna ilave olarak, İstanbul'daki fırın sayılarına dair değerlendirme yaparken yangın gibi doğal afetlerin etkisini de gözden uzak tutmamak gerekmektedir. Nitekim 12 Ağustos 1782 yılında İstanbul'da çıkan büyük yangında pek çok ekmek, simit ve çörek fırını yanmıştır.⁴² Yukarıdaki tabloda 1787 yılındaki fırın sayısı düşüşünde söz konusu yangının etkisinin olduğu tahmin edilmektedir.

Konuyla ilgili ele alınması gereken bir diğer husus, gediklerin istihdam kalitesine etkisidir. Nitekim esnaf birliği içerisine girebilmiş ve "gedikli usta" ifadesiyle anılan bir ustanın üretim kalitesinin de devlet tarafından denetlenmesi muhtemeldir.

4. Ekmek Üreten Fırıncı Esnafında Gediklerin İstihdam Kalitesine Etkisi

Arşiv kayıtlarında, gedik uygulamasına dahil olan fırıncı esnafının kaliteli ekmek üretmesinin gerekliliğine dair pek çok belge bulunmaktadır. Çalışmanın bu kısmında bu belgelerden birkaç örnek verilecektir.

1741 tarihli bir belgede, ekmeğin kepeğini çıkarmadığı için kürek cezasına çarptırılan

⁴² Aynural, *İstanbul Değirmenleri ve Fırınları*, 37.

bir kişinin, iki ekmekçi ustasının kefaletiyle cezadan kurtulduğu belirtilmektedir.⁴³ Yine 1741 tarihli bir belgede, ekmeğin gramajında eksiltme yaptığı için kürek cezasına çarptırılmış olan Şahin isimli bir kişinin, ekmekçi esnafından iki kişinin kefaletiyle salıverildiği ifade edilmektedir. Belgede, bu kişiden bir daha düşük gramajlı ekmek satmayacağı konusunda taahhüt alındığı belirtilmektedir.⁴⁴ Söz konusu kayıtlar, pişman olduğu anlaşılan kişilerin serbest bırakıldıklarını ima etmektedir.

1802 tarihli bir belgede ise kaliteli ekmek üretilmesinin gereğine dair şu ifadeler yer almaktadır:

... fîmâ-ba'd tabh edecekleri nân-ı azîze ahlz eyledikleri zehâ'irden ma'lûm olan sik-
keye muţâbık hâş ve a'lâ ve tamam olarak tabh ve i'mâl eylemelerini...⁴⁵

Konuyla ilgili mahkeme kayıtlarına yansıyan bir diğer ifade ise şöyledir:

... altı nefer habbâzlar ba'de'l-yevm tammü'l-vezn ve pâk nân-ı azîz tabh etmek
üzere...⁴⁶

İstanbul Kadı Sicilleri incelendiğinde, ekmeğin gramajını noksan imal etmek gibi suçların kalede hapis cezası vb. cezalarla önlenmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu kayıtların örnekleri şu şekildedir:

... ba'de'l-yevm noşşân işlemeyip beyaz ve tâmmü'l-vezn ekmek tabh eylemek
üzere...⁴⁷

... fi-mâ-ba'd fırınında noşşân işlememek üzere ta'ahhüdünü nizâm ustaları ihbâr...⁴⁸

Kendisine ilk defa fırın gediği tahsis edilen bir ustadan ise kaliteli üretim yapacağına dair şu şekilde taahhüd alınmaktadır:

... mezkûr fırını güşâd ve tabhı nişâbında pâk ve beyaz ve münakka ve pişkin ekmek
işletmek üzere müte'ahhid olmağla...⁴⁹

⁴³ *Eyüp Mahkemesi 182 Numaralı Sicil (1154-1161/1741-1748)*, haz. Abdulkadir Altın – Salih Kahrıman (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), 30a-2.

⁴⁴ *Eyüp Mahkemesi 182 Numaralı Sicil*, 62a-7.

⁴⁵ *İstanbul Mahkemesi 97 Numaralı Sicil (1217-1225/1802-1810)*, haz. Mürsel Sarı vd. (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), 130b-1.

⁴⁶ *Bab Mahkemesi 150 Numaralı Sicil (1143-1144/1730-1732)*, haz. Ali Coşkun – Abdullah Sivridağ (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), 140a-2.

⁴⁷ *İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil*, 66-2.

⁴⁸ *İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil*, 158-1.

⁴⁹ *İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil*, 153-2.

Ekmeğin kalitesiz olduğuna dair ihbarın, bazı durumlarda tüketici kesimden geldiği görülmektedir. Bu konuyla ilgili bir mahkeme kaydında, Yenikapı’da fırıncılık yapan Agob adlı bir zimmi, halkın şikayeti üzerine ürettiği ekmeğin kalitesini yükselteceğine dair taahhütte bulunmaktadır. Konuya dair şikayet ve fırıncıya yapılan uyarı şu şekildedir:

“...mahâl-i mezkûrda ‘ibadullâha kadar-ı kifâye pâk ve pişkin ekmek işlemeğe ta‘ahhüd eden işbu meclisde hâzır olan Agob dahi nakz-ı ahdini mûcib siyâh ve nâ-puhte ve noğşân ekmek işleyip ve günde üç ağız ekmek çıkarmağla bu mahâlde olan ‘ibâdullaha kifâyet etmeyip ‘ibâdullaha cevri ü ezâ eder deyü teşekkî eylediklerine binâen mezbûr dâ‘ileri dahi fi-mâ-ba’d ‘ibâdullaha ta‘ahhüdü üzere pâk ve beyaz ve tâmmü’l-vezni ve pişkin ve beher yevm üç ağızdan ziyâde kadar-ı kifâye ekmek tabh ve iki tablakârıyla menâzil ve dükkânları önlerinde bey‘ edip ‘ibâdullaha bir vechile cevri ü ezâ eylemeyip ve eğer bundan böyle hilâfına hareket eder ise gereği gibi hakkından gelinmesi zimmî-yi merkûma ifâde ve tenbîh eyledikte...”⁵⁰

Arşiv belgeleri incelendiğinde, gediklerin istihdam kalitesi üzerindeki etkisinin iki yönlü olduğu görülmektedir. Esnaf nizamlarında üretim kalitesinin temin edilmesine yönelik getirilen kural ve kaideler dikkate alındığında gedikler, kaliteli üretimi teşvik eden faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim belgelerde kaliteli ekmek üretilmesini hüküm altına alan pek çok kayıt bulunmaktadır. İlgili dönemde gediğe sahip olmanın ve belirli bir esnaf grubu içerisinde yer almanın gereği, imalatın kaliteli olmasından geçmektedir. Bu durum bir gediğe ve nizama sahip olan tüm esnaf grupları için genel bir kaide olarak ifade edilebilir.

Diğer bir açıdan bakıldığında gediklerin istihdam kalitesi üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabilecek vaziyette olduğu görülmektedir. Nitekim 18. yy’da, herhangi bir gediğin sahibinin vefat etmesi halinde bu gedik, vefat edenin erkek evladına geçmekteydi. Gediğin intikali için tek şart, evladın ilgili esnaf kolunda çırak olarak çalışıyor olması idi.⁵¹ Dolayısıyla gediğin intikalinde ehliyetin aranmadığı, evladın mesleği biliyor olmasının yeterli görüldüğü söylenebilir. Bu durumun, zaman içinde istihdam kalitesini olumsuz etkilediği tahmin edilmektedir.

Sonuç

Çalışmada özellikle 18. yy itibarıyla tekel ve imtiyaz anlamı kazanan gedik sisteminin fırıncı esnafının istihdam oranı ve kalitesi üzerindeki etkisinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Gediklerin, esnaf birliklerinin istihdam oranı ve kalitesi üzerindeki etkisine dair ikincil kaynaklarda doğrudan veri bulunmamasıyla birlikte, inhisar usulünün kabul edildiği 18. yy’a ait değerlendirmeler dikkate alındığında gediklerin istihdam oranını sınırlandırıcı etki yaptığını dair bir intiba uyanmaktadır. Söz konusu ima yollu değerlendirmeler teyit edilmeye muhtaçtır.

⁵⁰ İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, 13-1.

⁵¹ Koyuncu, “Osmanlı Devleti’nde Esnaf Gediklerinin Hukuki Esasları, Gelişimi ve İlgası”, 63.

Çalışmada, ekmeğ üreten fırıncı esnafında gediklerin istihdamı sınırlandırıcı etkisinin doğrudan değil, dolaylı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İstanbul'daki fırın sayılarının yıllar itibariyle seyri dikkate alındığında özellikle inhisar usulünün uygulandığı 18. yy'da fırın sayısının arttığı görülmektedir ki, bu durum devletin kıtlık yaşanmaması noktasındaki hassasiyeti ile uyumlu bir vaziyettir. Devlet esnaf gruplarındaki dükkan sayısını kontrol altında tutarak üretim sürecinin sistemli ve düzenli bir şekilde işlemlerini temin etmekle birlikte, gerekli durumlarda halkın ihtiyacına göre yeni dükkan açılmasına da izin vermiştir. Dolayısıyla toplumda ipe sıkıntısı yaşanmaması adına izlenen politikanın, inhisar usulü ile çelişmediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu noktada devlet açısından öncelikli olan, halkın kaliteli gıdaya kolay ve ucuz şekilde ulaşabilmesidir. İnhisar yöntemi ve gedikler ise bu amaca da hizmet eden tali bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Netice itibariyle gedikler, fırıncı esnafında doğrudan istihdamı sınırlandırıcı değil, belki sınırlandırmaya katkı sağlayan ve artış hızını yavaşlatıcı bir etkide bulunmuşlardır. Gediklerin istihdam kalitesi üzerindeki etkisinin ise iki yönlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynakça

- Akgündüz, Ahmet. *İslam Hukuku ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2. Basım, 1996.
- Aynural, Salih. *İstanbul Değirmenleri ve Fırınları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002.
- Bab Mahkemesi 150 Numaralı Sicil (1143-1144/1730-1732)*. haz. Ali Coşkun – Abdullah Sivridağ. İstanbul: İSAM Yayınları, 2019. <http://www.kadiscilleri.org/index.php>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet Belediye [C..BLD.]*. No. 24-1177. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Maliyeden Müdevver Defterler [MAD.d.]*. No. 9926. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- Demirtaş, Mehmet. *Osmanlıda Fırıncılık: Onyedinci Yüzyıl İstanbul Örneği*. Ankara: Atıf Yayınları, 2014.
- Dinçer, Kübra. 19. yy Osmanlı Esnaf Birliklerinin ve Mensubu İşyerlerinin Şirketlere ve Cemiyetlere Dönüştürme Denemesi ve Sonuçları. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Eyüp Mahkemesi 182 Numaralı Sicil (1154-1161/1741-1748)*. haz. Abdulkadir Altın – Salih Kahriman. İstanbul: İSAM Yayınları, 2019. <http://www.kadiscilleri.org/index.php>
- Genç, Mehmet. *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 11. Baskı., 2014.
- İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil (1179-1180/1765-1767)*. haz. Salih Kahriman – Mümin Yıldıztaş. İstanbul: İSAM Yayınları, 2019. <http://www.kadiscilleri.org/index.php>
- İstanbul Mahkemesi 97 Numaralı Sicil (1217-1225/1802-1810)*. haz. Mürsel Sarı vd. İstanbul: İSAM Yayınları, 2019. <http://www.kadiscilleri.org/index.php>
- Kal'a, Ahmet. *Debbağlıktan Dericiliğe: İstanbul Merkezli Deri Sektörünün Doğuşu ve Gelişimi*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2012.
- Kal'a, Ahmet. "Esnaf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 11/423-430. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Kal'a, Ahmet. *İstanbul Esnaf Tarihi*. 2 Cilt. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1997.
- Koyuncu, Miyase. *18. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Esnafı (İstanbul ve Bursa Örnekleri)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.
- Koyuncu Kaya, Miyase. "The Dilemma of the Ottoman State: Establishing New Gediks or Abolishing Them". *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 8/5 (2013), 441-463.

Koyuncu, Nuran. "Osmanlı Devleti'nde Esnaf Gediklerinin Hukuki Esasları, Gelişimi ve İl-gası". *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 26/2 (2018), 47-76.

Mantran, Robert. *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1990.

Yıldırım, Onur. "Osmanlı Esnafında Uyum ve Dönüşüm: 1650-1826". *Toplum ve Bilim Dergisi* 83 (1999), 146-178.

Yıldırım, Onur. "Osmanlı İaşeciliği ve Esnaf: On Sekizinci Yüzyıl İstanbul'unda Debbağlar". *Doğu Batı Dergisi* 52 (2010), 133-158.

Yıldırım, Onur. "Osmanlı İktisat Tarihinin Konusu Olarak İstanbul'un Hububat, Et ve Deri İhtiyaçlarının Tedariki: Kurum ve Uygulamalar (1774-1807)", *111K274 Numaralı TÜBİTAK Projesi Sonuç Raporu*.

The Effect of Gediks on Employment in 18th Century Istanbul: A Study on Baker Tradesman

Extended Summary

The concept of gedik is a concept that emerged in the early modern period and expanded by adding new meanings to its structure in the historical process. Gedik refers to the professional tools held by the tenant and the usage rights in a certain place – mostly in the foundation shop – arising from these tools in the early periods. In addition, gedik started to be used in the sense of a right that provides the owner with the privilege of practicing his profession in the sector to which he belongs, as of the 18th century. The concept of gedik gained this new meaning after the introduction of the inhisar method as of the second quarter of the 18th century. The method of inhisar, which was applied through state-sanctioned regulations in the hands of each artisan union, meant ensuring that the number of shops in the tradesmen's unions was fixed and that no new shops were opened unless needed. As a result of this method, foundation shops, which have been in the use of artisans for a long time and in which professional tools are placed, have become the only units where the relevant profession will be performed. Thus, the right of gedik on these shops has also gained the meaning of the right and privilege to practice the profession related to fixing the number of shops. The concepts of “gedik(li) shop” and “gedikli artisan” in archive documents of the 18th century refer to the artisans who have the privilege of practicing the relevant profession, and their shops.

The main question of the study is that how gediks affect the employment rate and quality in the certain sectors. This meaning of the gedik provided a privilege to the artisans and shops with the qualification of “gedikli”, but excluded people and places that did not have “gedikli” title. Therefore, for an artisan who wants to practice a profession in any sector, the first requirement to open a shop is to wait for one of the shops to become vacant. However, if needed, it was allowed to open an additional shop to the shops with a fixed number. This new meaning that the concept of gedik gained in the 18th century raises the possibility that the gediks may have limited the employment rate in the sectors where they existed. In addition, the impact of gediks on employment quality is another issue.

Since it is not possible to examine the effect of gediks on the employment rate in terms of all sectors, the study will focus only on bakery guilds. Bakery guild is one of the sectors where the gedik system has been widely available since previous periods. Because of that, bakery guilds are preferred in the study. In addition, the 18th century, which is the period when the inhisar method began to be applied, was preferred as a period. Istanbul was preferred as a place, due to the ease of access to archive records. Therefore, in the study, it is aimed to determine how the gedik system affected the employment rate and quality of bakers.

In Ottoman Istanbul, bakery guilds have been one of the business lines that the state attaches importance to in terms of carrying out their activities without interruption. Bread production is an area that should be considered and regulated as a priority for the state in

terms of ensuring the supply of Istanbul. It is seen that the bakeries in Ottoman Istanbul had a very regular operation. In the Ottoman Empire, public bakeries were divided into various groups such as simit oven and bread oven according to the type of product they produced. The study focused on public bakeries that produce bread.

In the relevant period, the number of bread bakeries was determined, as well as in which regions and how many stalls (chairs) the bread produced in each bakery would be sold. Therefore, it was forbidden to set up new stalls and sell other than the sales places determined by the state. There are many examples in the archive records that the artisans who established a new bread bakery in violation of the order were warned and prevented from doing so. In addition, in the archive documents, it is stated that only the bakeries that are deemed necessary and do not harm anyone will be registered and allowed to operate.

In the study, the bread bakeries operating in Ottoman Istanbul were examined numerically and the total number of bakeries in each period and the total number of employees in these bakeries were determined. Accordingly, it is seen that the total number of bakeries operating in Istanbul increased between 1672 and 1768. Considering the significant increase in the population of Istanbul in the 18th century, it is seen that it is normal for the number of bread bakeries to increase in parallel. Therefore, the increase in the number of bread bakeries in the 18th century, when the inhisar method began to become widespread, is an indication that the state's goals to avoid any problems with the subsistence of Istanbul are a priority. As a result, it has been concluded that the effect of the inhisar method, and the gedik system in connection with it, was indirect in the narrowing of the employment rate in bakery tradesmen in the 18th century.

It has been determined that the effect of the gediks on the employment quality of bakery guilds is two sides. The first requirement of settling in one of the shops and operating as a master was the production of quality bread. In the archive records, there are many warnings made to the bakers to produce the bread in a clean, white, complete and cooked way. On the other hand, it is estimated that the lack of attention to merit in the transfer of gedik shops from father to son may have negatively affected the quality of employment in bakery guilds.

Keywords

History, Ottoman, Baker Tradesman, Gedik, Employment Rate, Employment Quality.